

RAŠYTOJAI.

Dante Alighieris.

(1265 — 1321).

Sukakus šešiams šimtams met nuo Dant s mirties, Italija suskato iškilmingai šv sti savo poezijos t vo jubiliej . Pats Romos papa Benediktas XV savo raštu, išleistu 1921 m. balandžio 30 d. „vis katalikišk j aukšt j mokykl profesorius ir studentus“, išd st Dant s nuopelnus Bažnyiai ir tikybai, pažym damas ypatingai jo „Dieviškosios Komedijos“ giliai katalikišk j charakter .

Be Italijos šis Dant s jubiliejus rado atbalsio ir kitose šalyse. Paryžiu j buvo neperseniai iškilmingai šv stas Dant s pamin jimas tam tikromis pamaldomis ir paskaitomis. Maž

ne visi žymesnieji Europos laikraščiai yra dėl jį straipsni apie Dant . Tai veria ir mus patiekti „Draugijos“ skaitytojams pluošt žini apie t gars j ital didvyr .

Gim s Florencijoje 1265 m. ritieriškai-aristokratiškoj Alighieri šeimynoj, Dant beeidamas 9 metus pamilo platoniška meile kaimyno Falko Portinario 8 met dukrel Beatri . Po 9 met b damas jau jaunikaitis, sutik s j gatv je, dar labiau tapo sužav tas jos grožiu ir nuo šio laiko liko jos ištikimas gerb jas per vis savo amži , nors ji po kiek laiko ištek jus už kito, greit pasimir . Tos meil s apimtas prad jo Dant aprašin ti savo jausmus dailiais sonetais, kurie ir atkreip j anos gady n s poet ak . To d ka, jo jaunyst praslinko kult ringoje poet , literat , dailinink ir giedotoj draugyst je. Pirmutinis spausdintas jo veikalas buvo „Vita nuova“, sud tas iš eil raš i ir prozos straipsni . ia jis aprašo savo „nauj j“ gyvenim , kur jame suk l min toji meil .

Be to dalyvavo jis ir politikoj, stodamas energingai opozicijon prieš tuometinio papos Bonifaco VIII šalininkus. Bet šiems gavus virš , buvo netrukus visam amžiui ištremtas iš gimtosios Florencijos. Ištikus tam skaudžiam sm giui, Dant kur laik gyvena Paryžiu j, iš kur gr ž s Italijon ir netur damas kur prisiglausti, baladojos nuo vieno draugo pas kit ir mir Ravennoj. ia jis šv. Pranciškaus bažny ioj ir palaidotas. Jo paminklui atnaujinti papa Benediktas XV yra šiemet paaukoj s 100.000 lir .

Ištr mime beb damas, be kit smulkesni rašt , yr pa baig s savo garsi j „Dievišk j komedij “ ir paraš s plat , gili min i piln traktat „De monarchia“.

Pirmasai veikalas labiausiai išgarsino Dant s vard kaip katalikiškojo poeto. Ir ištikr j , b damas karštas Dievo Trejyb s garbintojas ir iš ten semdamas kv pimo, Dant steng s tos Trejyb s atspind ir savo poemoj kuoaiškiausiai išreikšti. Tam tikslui visa jo poema padalinta trimis dalimis; j vardai žinomi: „Pragaras“, „Skaistykla“, „Dangus“. Kiekviena iš t trij dali yra sud ta iš 33 giesmi ; kiekviena giesm iš 33 strof , kiekviena strofa iš 3 eili (tercin). Tuo b du šios poemos strukt ra tikrai primena viduramži gotik . Tu-

rinio atžvilgiu „Pragaras“ pasižymi dramatišku judėjimu, „Skaistykla“ — švelnia ramybe, „Danguje“ dramatizmo visai nebūna, jo vietą užima mokslo protavimai. Pastarieji, kaip tolimi nuo poezijos, atrodo negalimi poetiškai išreikšti. Bet Dant yra apgalvęs tas sunkenybes. Jis sugebėjo teologijos, filosofijos ir astronomijos teorijas apvilkti puikiu poezijos rėmu, nesumažindamas susidomėjimo pačiu pasakojimu. Poemos tema dvejopa: pirmoji atvira — parodyti sielos padarą žmogui mirus; antra paslėpta, alegoriškoji — priminti, kad žmogus už savo darbus gaus arba užmokesnį, arba pasmerkimą. Bendras poemos tikslas parodyti, kad žmogus gali išsisaugoti nuodami ir stoti keli, vedant išganyman. Tuo būdu Dant's poema alegoriškais pomirtinio gyvenimo regėjimais išreiškia doriškai-religinio pobūdžio mintį. Bet poemoj drauge randas gyvai atvaizduotas ir tuometinis politiškas Italijos stovis, pinti jona ir asmeniškai dainiaus pergyvenimai, paliesta dar ir bendra viso tuometinio pasaulio anarchiškoji suirutė.

Galop Dant's poemoj atsispindi ir visas anos gadyne mokslas, semtas jau tai iš senovės mitologijos, jau tai iš scholastiškai teologiškos spekuliacijos.

Dėl tokios daugybės poemon einančių heterogeniškų elementų ji suprasti nelengva. Jai išaiškinti yra nuo senovės susidariusios atskiros draugijos, užsiimančios moksliniais tyrimais ir komentavimu. Tiesioginiai komentatoriai prirašyta išties bibliotekos. Tas darbas dar ir šiandien nėra visai baigtas.

Pati poema seniai jau yra išversta beveik visomis žymesnes Europos kalbomis. Rusai ir lenkai turi net po keletą jos vertimų. Vien Lietuvoje Dant's poema tebėra nežinoma. Meno Kriščiūnaitis Dant'ą buvo pernai sumanius leisti klasiškąjį veikalą vertimus. Bet geistina, kad tarp tų vertimų parinkti dalykai rastsi ir Dant's „Dieviškoji Komedija“. Mums, kaip katalikiškajai tautai, ši tikra katalikiškos poezijos pažiba, labai pritiktur ti dailiai sulietuvinta.

Savo „Dieviškoja Komedija“ Dant padėjo pamatital rašomajai kalbai. Nuo jo prasideda italų poezijos atgimimas. Tuo atžvilgiu Dant's nuopelnas buvo labai didelis.

Mažesnio talento rašytojas tuo gal ir būt pasitenkinęs: radęs pasisekimo poezijoje, jis jai vienai vis amžiai ir būt betarnavęs. Dantei, kaip universališkam genijui, to neužteko. Praskynęs naujus kelius poezijoje, jis laik savo pareiga tarti naują žodį ir kitose žmonijos minties srityse. Taigi be poezijos jam rūpėjo ir filosofija ir matematika ir metapolitika.

Matematikoj susidomįs garsiu ratilo kvadratų klausimu, Dant išranda apytikrą formulę $= 3+0,1^2$, kuri praeitam amžiui baigiantis buvo išnaujo išradęs matematikas vysk. Baranauskas.

Politikoj — visu svarbiausiu laik Dant visuotinis taikos klausimas. Jam išspręsti jis ir yra parašęs savo platų veikalą „De monarchia“. Jo pamatinė mintis yra ši: Dabartinis žmonijos stovis nėra tobulas; jis tiesiog reikia laikyti anarchišku. Nes žmonija pasaulyje yra pasidalinusi į tautas, tautomis arba karališkas valdomomis karalijomis. Bet karaliai, bėdami nuo vieno kito nepriklausomi, dažnai susipyksta. Iš jų kyla karai, didžiausia tautų nelaimė. Karai neleidžia žmonijai atsiekti savo tikslo, visuotinės taikos. Atskiros, tautos ir atskiri žmonės turi tikslą laikyti irgi savo tikslu. Bet kaip jis pasiekti? Dant teranda, kad vien iš jų — visuotinės žemės monarchijos kėlimas. Josios valdytojas, aukščiausias monarchas, pripažintas vis tautų ir jų valdovų, vaduodamasis aukštesniais teisybės principais, galėtų būti tarpininkas vieni tautų ir jų valdovų susirimuose. Ginčams pašalinti, sako Dant, yra reikalingas vyriausias teisjas. Taigi ten, kur gali kilti nesutikimas, turi būti ir teismas... Sakysime, tarp dviejų karalių, iš kurių nei katras nepriklauso nuo kito, gali kilti ginčas, tai iš jų pačių, tai iš jų pavaldinių kaltas. Aišku, jog jiems reikia pastatyti teisją, turįs platesnę jurisdikciją, apimantį savo teise besiginančiųjų teises. Toks teisjas ir bus (aukščiausias) monarchas.. Jis savo netiesiogine ar tiesiogine ištarne išspręstų bylą “...

Ši Dant sąpažinimo ra, kaip matom, yra labai artima šiandien išskeltai, tik, deja, vis da ne vykdomai „tarptautinio tarpininkavimo tribunolo“ idėjai.

Si lydamas savo visuotinį monarchą, Dante toli gražu nebuvo šalininkas žmonijos pavertimo vienu skruzd lynu, kuriame dingt visi tautiniai, rasiniai, politiniai ir kitoki skirtumai. Jis gerai suprato ir pats pabrėžė, jog valdyti — visas tautas nuo pusiaujo lig ašigali vienu statym šablonu yra negalimas dalykas. Bet iš kitos šalies jis aiškiai matė ir pažymėjo, kad visos tautos turi bendrą tikslą — ramų gyvenimą bei visuotinį taiką.

Klausim, dėl ko jos kol kas nėra ir kas kliudo ją vykdyti, Dante sekdamas Aristotelium atsako vienu žodžiu „gobšumas“: jis tai yra teisybų, turinčių jungti visas žmonijos dalis harmoningomis vienybėmis. Šiandieninį terminologiją šis pragaištingas gobšumas vadinamas ekonomišku tautlenktyniavimu ir valdžios troškimu. Dante išmanymu tautų visuotinės taikos ardytojų gobšumą galėtų suvaldyti irgi ne kas kitas, tik vienas visuotinasis monarchas. Nes jo valdžiai apimant visą pasaulį, jis nebeturėtų ko daugiau betrokšti; dėl to jis ir galėtų geriau patarnauti teisybei tautų bei valstybių gėryse.

Bet kas turėtų būti tuo visuotiniu monarchu? Pajam Dantei šis klausimas nedavus aiškaus atsakymo, kaikurie liberalai, žinodami Dante katalikiškumą, yra manę, kad Dante turėtų jį omenyje Romos papą — ir dėl to pravardžiavę jį net „klerikalų“. Šis Voltaire'o ir kitų tarimas neturi jokio pamato. Nes Dante ne tik nebuvo šalininkas sujungimo papos asmenyje dviejų valdžių — dvasiškos ir civilinės, netik jis niekada nėra svajojęs apie atgaivinimą viduramžių teokratijos, bet kaip tik tos teokratijos nelaimingą teoretiką papą Bonifaciją VIII, paskelbusį mokslą apie du kalavijus — dvasinį ir civilinį sujungtu papos rankose, visą širdžią neapkęnt ir jį net savo pragaran patalpino. Be to ir savo raštuose Dante aiškiai pabrėžia tų dviejų valdžių skirtumą. „Vyriausias vyskupas, rašo jis, yra tam, kad vest žmoniją amžinan gyvyman apreiškimo nurodymais“, imperatorius gi yra tam, „kad vest žmoniją laikinąjį laimę, filosofijos nurodymais“. Taigi greičiau galima pavadinti jį civilinės cezarkratijos, o ne teokratijos apaštalu.

Rašydamas apie visuotinį monarchiją, Dant teoretiškai kalbėjo apie visas pasaulio tautas. Bet faktiškai jis turėjo omenį pirmiausia savo anos gadyne Italijoje, suskaldytą atskiromis kunigaikštijomis, nuolat viena su kita besipjaujančiomis. Taigi ir nenuostabu, kad šiandienai italai laiko Dant Italijos susijungimo pranašu.

Kaip visuotinos taikos teoretikas, Dant galima drąsiai pavadinti dar ir pirmutiniu vakar Europoje pacifistu. Tiesa, jo idealas liko ne vykdytas. Bet tai n kiek nemažina jo nuopelną.

Darydamas visuotinį taiką pareinančią nuo visuotinos monarchijos kaimo, jis nurodė, jog ši taika yra negalima be teis to sutvarkymo tarptautini santykiu. Tuo jis buvo tarptautinis teisėtas, Jungtinis Europos Valstybių ir ši laik internacionalizmo pranašas.

Nemažesniu Dant su nuopelnu reikia laikyti ir jo pirmą kartą istorijoje iškeltoji žmonijos tikslų problema. Tai toli gražu ne bergždė metafizika, bet gyvas amžinai aktualinis klausimas, tik Dant su atsakymu, jį, žinoma, negalima tenkinti. Visuotinoji taika nėra žmonijos tikslas, bet tik svarbi sąlyga tam tikslui pasiekti. Tai yra rodė XIX am. pradžioje lenk filosofas Hoene Wronskis. Jis priėjo išvadą, žmonijos tikslas esant dvejopas: teoretiškas ir praktiškas. Teorijoje žmonijos tikslas yra — pilna, nieko neišaiškinto nepaliekanti, absoliuti tiesa, praktikoje — pilnas kiekvienas žmogus visai patenkinamas absoliutus labas, apvainikuotas mirties nuveikimu ir nemirybės susikėlimu.

Dant žmonijos tikslui atsiekti reikalavo visuotinosios taikos, palaikomos Romos papos ir visuotinojo monarcho; Wronskis rodė, kad t dvi autoritetai neužtenka. Jis šalia bažnyčios, kaip etiškos asociacijos doros supratimui žmonėse gilinti ir valstybės, kaip juridinės asociacijos fiziškai žmonėse gerovei gaminti, reikalavo dar ir trečios — mesianiškos asociacijos, pavadintos absoliučia unija, žmonijai prie jos galutinio tikslo vesti.

Panašiai mint yra išreiškė ir rus filosofas VI. Solovjovas. Jo išmanymu žmonijai tinkamai sutvarkyti ir tikrajam

žmonijos gyvenimui kaip reikiant suorganizuoti, reikia trijų autoritetų : aukštesnio Karaliaus, aukštesnio Kunigo ir — aukštesnio Pranašo. Aukštesnio Kunigo uždavinys palaikyti visa, kas buvo šventa praeityje, kas paveldėta tradicijos keliu; aukštesnio Karaliaus — kurti krikščioniškoji dabartis, saugoti laikino gyvenimo normalinį plėtojimą, pranašas — rodyti žmonijai ateities idealus ir raginti juos vykdyti.

Sakyti, kad Solovjovas ir Wronskis savo aukštesniais išdėstytas mintis yra mažiau iš Dantės, negalima; bet kad Dantė šiame dalyke buvo tik dviejų slavų filosofų pranokimas, tai yra neabejotina tiesa. Jų idėjos idealai buvo visai artimi, jei ne identiški.

Iš šio daro matome, kad kilni gilesnė mintis, syk išreikšta ir rodymais patvirtinta, nežinoma; ji eina iš vieno amžiaus kitam, raudinama, brudinama, gaudama kas kartą tobulesnėmis formomis ir naujais šalininkais. Šiame savo žengime per pasaulį nauja mintis gali sutikti kliūčių, peikimo, net pasmerkimo, bet tai niekis; anksčiau ar vėliau glaudinti joje tiesa išeis aikštėn ir privers pasaulį nusilenkti. Tai atsitiko su daugybe; tai atsitiko ir su Dante. Gyvas būdamas, dėl savo perdrisių nuomonių jis turėjo daug priešų ir buvo ištremtas iš tėvynės. Šiandien jo priešai dingę, liko vieni jo gerbėjai, pradėję nuo papos Romoje ligoninėje pastarą moksleiviui Italijoje. Belieka tik palinkėti, kad jis rastų pagarbą ir mūsų Lietuvoje, juoba šiandien, kuomet Italija yra parodžius mums tiek užuojautos ir palankumo.